

УДК 331.59

О. Ю. Назарова, доцент, к.е.н.
Ю. І. Беззубко, студент

Харківський національний університет
ім. В. М. Каразіна, Україна

ПІДХОДИ ЩОДО ВИМІРУ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Стаття присвячена питанням розвитку виміру рівня життя населення на регіональному рівні. Автори аналізують показники рівня життя населення Донецької області.

Ключові слова: рівень життя, статистичні показники, інтегральний показник, індекс розвитку людського потенціалу.

А. Ю. Назарова, доцент, к.э.н.
Ю. И. Беззубко, студент

Харьковский национальный университет
им. В. Н. Каразина, Украина

ПОДХОДЫ К ИЗМЕРЕНИЮ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Статья посвящена вопросам развития измерения уровня жизни населения на региональном уровне. Авторы анализируют показатели уровня жизни населения Донецкой области.

Ключевые слова: уровень жизни, статистические показатели, интегральный показатель, индекс развития человеческого потенциала.

O. Y. Nazarova, associate professor, Ph.D
Y. I. Bezzubko, student

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

APPROACHES TO EVALUATE THE POPULATION'S LIVING STANDARDS AT REGIONAL LEVEL

The article is devoted to the issues of development of the evaluation of the population's living standards at the regional level. The authors analyze the indicators of living standards of the Donetsk region.

Keywords: standard of living, statistical indicators, integral index, index of development of human potential.

Постановка проблеми. Підвищення рівня та якості життя становить пріоритетний напрямок суспільного розвитку. Особливу значимість ці показники набувають у соціально орієнтованій ринковій економіці, де центральною фігурою стає людина. Рівень життя населення - одна із найскладніших соціально-економічних категорій, яка впливає практично на всі сфери життєдіяльності населення. Останніми роками збільшилася кількість досліджень присвячених окремим складовим рівня життя населення.

Аналіз досліджень і публікацій. У результаті узагальнення сучасних вітчизняних та закордонних досліджень у цій сфері встановлено, що серед учених не існує єдиної точки зору при визначенні поняття «рівень життя». Розуміння категорії «рівень життя»

формувався тривалий період. На сучасному етапі одні вчені розглядають рівень життя як оцінку ступеня задоволення вимірних потреб, інші - як компоненту способу життя, треті - як рівень споживання матеріальних і духовних благ у порівнянні з історично зумовленими соціальними нормативами споживання. Нижче наведені деякі з визначень цього поняття, які найчастіше використовуються в економічній літературі (табл.1).

Таблиця 1

Визначення рівня життя населення

Автори	Визначення
Гурьев В. И. [1, с. 67]	Рівень життя – це складна комплексна соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людей. Він складається з багатьох компонентів: розмір реальних доходів працюючих, рівень споживання населенням матеріальних благ і послуг, забезпеченість населення облаштованим житлом, зростання освіченості, ступінь розвитку медичного і культурно-побутового обслуговування громадян, стан природного середовища, в якому проживає людина .
Ляш О.І., Гринкевич С.С. [2].	Рівень життя населення — це соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їх свободу та правову захищеність.
Удотова Л. Ф. [3, с. 240].	Рівень життя населення характеризується рівнем споживання матеріальних і нематеріальних благ і послуг .
Мандибура В. О. [4, с. 13].	Рівень життя характеризує досягнутий на певний проміжок часу в суспільстві ступінь задоволення різноманітних потреб населення (не тільки фізичних, але й соціальних, інтелектуальних, духовних, політичних), включаючи реальні економічні джерела і соціально-правові гарантії забезпечення умов життєдіяльності населення .
Є.П. Кушнар'ова [5, с. 178]	Рівень життя – кількісна і якісна характеристика життя людини в контексті міри його досягнення .
визначення ООН [6].	- це сукупність таких показників: здоров'я, в тому числі демографічні умови, їжа, одяг, фонди споживання і нагромадження, умови праці, освіта, в т. ч. письменність, житло, включаючи його благоустрій, соціальне забезпечення, тощо; - це рівень задоволення 14 потреб населення, забезпечений масою товарів і послуг, що використовуються в одиницю часу.

Таким чином, категорія «рівень життя» може розглядатися у вузькому сенсі слова, як рівень споживання благ і послуг, а також в широкому сенсі, що включає весь спектр соціально-економічних умов життя конкретного суспільства.

Метою роботи є характеристика підходів щодо виміру рівня життя населення на регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Під час проведеного дослідження було визначено наявність декількох точок зору на показники рівня життя. Так, одна група вчених розробляє узагальнюючий показник рівня життя населення, який би:

- по-перше, синтезував окремі індикатори, що характеризують різні аспекти життєвого рівня населення;

- по-друге, дозволив би проводити міжрегіональні та міжнародні порівняння досліджуваного явища за єдиним методологічним принципом. Так, для характеристики рівня життя ООН використовує такий показник як «індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП).

Демографічна статистика для кількісного представлення базових вимірів людського розвитку використовує такі індикатори:

- середня очікувана тривалість життя при народженні (показник довголіття);

- частка грамотних серед населення віком від 15 років і старше та сукупна частка учнів серед населення відповідного віку (показники освіченості);

- скоригований реальний ВВП на душу населення (показник матеріального добробуту) [7].

Порівняння індексів тривалості життя, освіченості та рівня життя дає можливість уточнити пріоритетність відповідних програм людського розвитку і необхідні розміри фінансування їх. Водночас ІРЛП не враховує багато параметрів, що забезпечують можливості вибору, і є цінними для людей. У зв'язку з цим триває постійна робота з удосконалення методики його розрахунку та доповнення його іншими синтетичними показниками [7].

Українські вчені розробили власну національну методику індексу розвитку людського потенціалу на основі аналізу 9 аспектів рівня життя населення – інтегральний регіональний індекс людського розвитку (ІРЛР).

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку (ІРЛР) визначався у 2010-2013 р. Дані за Донецькою областю за 2013 р. наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку (ІРЛР), 2013 р. [10]

Область	Блок «вдворення населення»		Блок «соціальне становище»		Блок «комфортного життя»		Блок «добробут»		Блок «гідна праця»		Блок «освіта»		ІРЛР	
	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг	СКЗ	ранг
Донецька	0,62	25	0,40	18	0,4633	25	0,6688	9	0,622	4	0,855	1	3,642	20

СКЗ* – стандартизовані значення по відповідному блоку.

Інтегральний індекс регіонального людського розвитку розраховується як сума індексів за всіма блоками показників. Ранг показує місце області серед областей України (ранг 1 – найвищий ранг; 25 – наднизький ранг). Так, за значенням ІРЛР Донецька область займає 20 місце (3,642). Слід зазначити, що у 2014-2017 рр. розрахунок інтегральної оцінки регіонального людського розвитку по Донецькій області не проводився, це викликало необхідність аналізу окремих показників рівня життя населення.

Порівняємо методики визначення рівня життя: національну методику та методику ООН. За національною методикою, до п'ятірки лідерів потрапили Харківська, Чернівецька, Закарпатська, Львівська та Запорізька області; за методикою ООН – Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Київська та Харківська області. Значна різниця у рейтингах деяких східних та західних регіонів пояснюється включенням до національної методики ряду показників соціального оточення, якості навколишнього середовища, демографічного відтворення, за якими виграють західні області та програють східні, незважаючи на їх лідерство за показниками міжнародної методики.

Слід зазначити, що на нашу думку, при вивченні рівня життя населення слід аналізувати певні групи статистичних показників. Своєрідність категорії «рівень життя» полягає передусім у тому, що вона не може бути відображена одним або навіть кількома показниками [4]. Вчені пропонують різні набори кількісних і якісних показників, що відтворює розгорнуту і всебічну оцінку складної внутрішньої структури «життєвого рівня» населення.

Під час проведеного дослідження була зроблена спроба використати за можливістю два дані підходи. Об'єктом обстеження була вибрана Донецька область. При цьому слід зазначити, що вивчення проводилося на основі статистичних матеріалів Донецької області, які не відображують рівень життя вимушених переселенців (ВПО), які переїхали із міст тимчасово неконтрольованих українською владою та мешкають зараз у області. Рівень життя цих категорій значно гірше ніж офіційно зареєстрованого населення (більшість ВПО орендують житло, не мають роботи за спеціальністю, заробітна плата у них нижче, ніж у середньому по області). Але статистичних даних щодо рівня життя ВПО не має, це викликає потребу у проведенні спеціальних досліджень цього питання.

За період 2014 -2016 рр. відбулося значне скорочення населення у Донецькій області у результаті проведення антитерористичної операції (АТО). Міграційне скорочення населення склало у Донецькій області (2014 р. – 10,7 тис. осіб; 2015 р. – 9,2 тис. осіб). Зниження чисельності населення здійснювалося через низькі темпи народжуваності, високий рівень смертності населення (табл. 3).

Таблиця 3

Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту (скорочення) населення у СПР (на 1000 наявного населення) [8]

Показники	Кількість народжених		Кількість померлих		Природний приріст (скорочення) населення	
	2013 р.	2016 р.	2013 р.	2016 р.	2013 р.	2016 р.
Україна	10,5	9,6	13,2	15,2	-2,7	-5,6
Донецька обл.	9,3	4,1	15,6	9,2	-6,3	-5,1

Високим залишається рівень захворюваності туберкульозом та ВІЛ/СНІДом (табл. 4).

Таблиця 4

Характеристика показників захворюваності та інвалідності [8]

Показники	Захворюваність на активний туберкульоз (кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті) на 100 тис. населення		Кількість інвалідів (на початок 2014 року) на 1000 населення	Розподіл ВІЛ-інфікованих, кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті	
	2013 р.	2015 р.		2013 р.	2013 р.
Україна	68	56	63	21660	15892
Донецька обл.	71,6	-	63	3648	1024

Донецька область залишається екологічно небезпечною для життя населення (табл. 5).

Таблиця 5

Викиди забруднюючих речовин у атмосферу [8]

	Кількість підприємств, од.		Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км., кг		Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Україна	7965	11303	5809,8	4955,5	77,9	66,7
Донецька область	507	528	39333,3	34605,3	241,4	214,3

Суттєвим джерелом доходів для українців є заробітна плата. За даними Держкомстату України середньомісячна заробітна плата штатних працівників за 2017 рік становила 7104 грн. У регіональному розрізі найвищий рівень у 2017 р. у Донецькій області – 7 749 грн. Індекс реальної заробітної плати за 2017 рік по відношенню до 2016 року становив 119,1 відсотка (рис. 1).

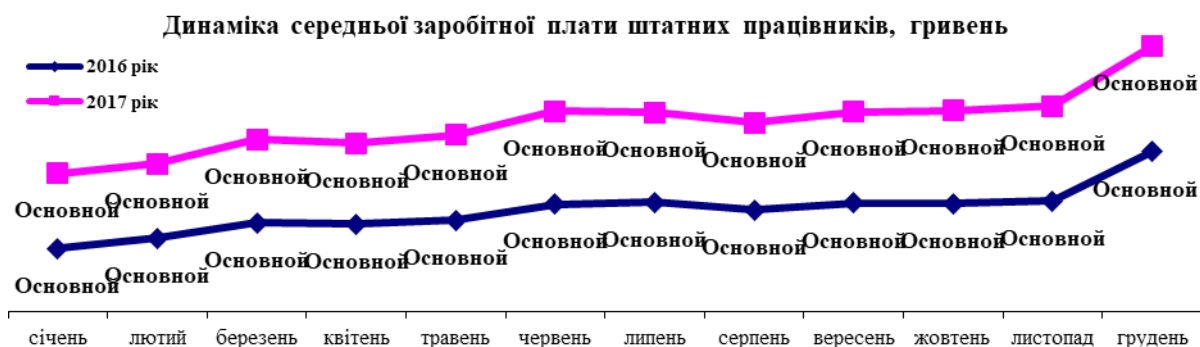

Рис.1 - Динаміка заробітної плати у Донецькій області за 2016 -2017 роки [9]

Загальна характеристика показників Донецької області представлена у табл.6.

Таблиця 6

Загальна характеристика показників Донецької області [9]

	Фактично у 2017р.	Темпи зростання (зниження), %			
		грудень 2017р. до		2017р. до 2016р.	ДОВІДКОВО : 2016р. до 2015р.
		листопада 2017р.	грудня 2016р.		
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду (за даними державної служби зайнятості), тис. осіб	11,8	100,3	83,5	x	x
Індекс споживчих цін	x	101,8	115,9	115,9	111,6
Обсяг реалізованої промислової продукції ² , млн. грн	231190,4	x	x	x	x

¹ Дані наведено без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

У 2016 р. у Донецькій області був найвищий рівень безробіття в Україні (14,1% - 24 місце), найнижчий рівень зайнятості (50,0%). Спостерігається недостатній рівень конкурентоспроможності регіону за такими показниками: «освіта», «культура» і «охорона здоров'я». Кількість установ освіти, культури і охорони здоров'я не відповідає чисельності населення в СПР, спостерігається тенденція їх зменшення. Найнижче охоплення середньою освітою серед регіонів України спостерігалось у Донецькій області – 88%.

Висновки дослідження. Рівень життя населення є важливою соціально-економічною категорією. Серед вчених не існує єдиної точки зору на питання: визначення поняття «рівень життя», показники рівня життя.

Для визначення рівня життя на регіональному рівні можливо використовувати як інтегральний показник, так і окремі показники, які характеризують найбільш важливі

характеристики рівня життя населення. Для визначення інтегрального показника рівня життя на регіональному рівні можливо використовувати методику ООН (індекс розвитку людського потенціалу) та національну методику (інтегральний індекс регіонального людського розвитку). Національна методика дає більш точніший варіант розрахунку, так як вона заснована на використанні більш великого масиву аналітичних даних, характеризує показники соціального оточення, якість навколишнього середовища тощо.

Наявні дані не відображає рівень життя вимушених переселенців, які переїхали із міст тимчасово неконтрольованих українською владою і мешкають зараз у Донецькій області. Рівень життя цих категорій значно гірше, ніж офіційно зареєстрованого населення (більшість ВПО орендують житло, не мають роботи за спеціальністю, заробітна плата у них нижче, ніж у середньому по області, не отримують соціальні виплати тощо).

Загалом, рівень життя населення Донецької області у цілому знизився за рахунок погіршення демографічних та екологічних показників, добробуту населення. Тільки за рівнем номінальної заробітної плати Донецька область займає друге місце в Україні (після м. Києва). Для недопущення подальшого погіршення рівня життя населення Донецької області рекомендується розробляти спеціальні державні та регіональні програми поліпшення рівня життя, вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем населення області.

Література

1. Гурьев В. И. Основы социальной статистики: методы, система показателей, анализ / В. И. Гурьев. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 176 с.
2. Ляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навчальний посібник / О.І. Ляш, СС Гринкевич. - Київ : "Ліра-К". 2010. - 476с
3. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика / Л. Ф. Удотова. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.
4. Мандибура В. О. Рівень життя населення та механізми його регулювання: автореферат дис. ... д-ра екон. наук / В. О. Мандибура; [Інститут економіки НАН України]. – К., 1999. – 39 с.
5. Рівень і якість життя населення / за ред. Є. П. Кушнарєва, В. С. Пономаренко. – Х.: ВД «Інжек», 2004.
6. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 164 с.
7. Назарова О.Ю. Статистична оцінка індикаторів соціально-демографічного розвитку. / О.Ю.Назарова // Журнал «Економічний форум» Луцького національного технічного університету. – 2012. - № 1. – С. 435-442.
8. Головне управління статистики у Донецькій області. Режим доступу: www.donetskstat.gov.ua/.
9. Соціально-економічне становище Донецької області за 2017 рік: статистичн. щорічник.- Бахмут, 2018. – 58 с.